

63.

Pulszky

7. via Bourdin. San Salvano. Turin.

Georges parti pour Londres, revient dans dix jours. Je reste à Genève.

Teleki.

64.

A Mr. Pulszky,

Turin.

Le colonel Sréter, destinataire de votre dépêche de ce matin, est inconnu à Bruxelles. Veuillez en donner l'adresse.

L'officier de telegraphe.
(Olvashatatlan aláírás.)

Turin le 17/11. 60.

Közli: VÉRTESY JENŐ.

RÉGI MAGYAR VERSEK A SÁROSPATAKI KÖNYVTÁRBÓL.

1.

PHAËTONIS Incendium, Sortem Hungariæ modernam Threnis Lyricis Allegoricè repræsentans :

PHAËTON' Tüze, Melly Magyar Országnak mostani sorsát különbözõ rendû Énekben befoglalja.

Irattatott 1698. Eszt. Z. J. a' Thällyai R. Scholának akkori Mestere által. — Pro usu autem suo Annò 1728 Die 29. Januarii. recens transcriptum à Michaële M. Pápai. I. C. S. P. C. S. Patakini.

Protasis.

Jajos esetünket el-ne halgassátok,
Ékes szavú Músák sorsunkat szánjátok,
Le-írójátok, Mert ti jól tudjátok,
Romlásunkat zokogva mondjátok.
Oh vajha Phaëton vakmerőségében,
Szagüldni nem kívántt volna az Egekben,
Elméjében, Bizván erejében,
Nem ültt-vólna Attya' szekerében! 47.¹
Hogyha tudta-vólna következő kárát,
El-kerülte-vólna azt a' gonosz órát,
Mint Gomorát, Veszélyünk' hámorát,
Mi sem innók annak seprós borát.
A meredek útnak hirtelen indúla, 63.
Lovak el-ragadák, gyeplőjök rándúla,
Meg-tágúla, Szekér is fordúla,
Jártt út kívül fel-'s- alá bódúla.

¹ E lapszéli számok magyarázatát lásd a 336. lapon.

- Nem tudja az utat, sem nevét Lovaknak 192.
 Kik már mindenfelé sebessen nyargalnak,
 E' Világnak, Oszlopi lobognak,
 Nagy tűz miatt erőssen ropognak.
- Nagy melegben vagynak a' hideg Scythák is,
 Nap miatt meg hevültt Göntzöl'szekere is,
 Boótes is, Északi kígyó is,
 Ama' külső fagyos Eg' sarka is.
- E füstben Phaëton szeme setétüle, 181.
 Mélység és magasság között el-rémüle,
 Meg-szédüle, Füle is tsendüle,
 A' szekérből tsak nem el-ki-düle.
- Sóhajtással mondja: hogyha engedtettnék,
 Nap-keletre, avagj enyészetre érnék, 190.
 Ha még élnék, Ily dolgot nem kérnék,
 Erőm felett valót nem próbálnék.
- Zablátlan Lovakat nem igazgathatja,
 Sok vadak' formája Égen irtóztatja, 80—81.
 Napnak útja, Hol van, nem tudhatja, 202.
 Félig meg-hóltt, sárgúltt ábrázatja.
- Irtóztató fene sok vadak között hogy mentt, 80—81.
 Egy mérges állatra Scorpiora bökcentt, 86, 196.
 Mellyet mihent, Meg-láta, meg-rezzentt,
 A' gyeplőt is el-ejté, mint rettentt. 20.
- Lehet, hogy meg-ijedtt Scorpió' mérgétül;
 De sokkal is inkább a' Sas-keselyútül,
 Mert él vérből, Titius' szívéből,
 Antinomus' agja' velejéből.
- Azért Nap' Lovai, már könnyen szaguldnak, 205
 A' tsillagos Égen néha nyargalódnak,
 Meg le-szállnak, Az hóld alatt járnak, 208.
 Égen 's- földön nagy tüzeket gyújtnak. 210.
- Hirtelen a' felhők kezdének gyuladni, 209.
 Az hideg havasok keményen izzadni,
 Hasadozni, És meg-nyilatkozni, 211.
 A' föld kezdé felette száradni.
- Igen nagy tűz rontja a' sűrű erdőket, 212, 216.
 Mind meg-emésztette széljel a' mezőket,
 A' szőlőket, szép lakó helyeket,
 Hamúvá tött 's-meg-öltt sok népeket.
- Régi nagy Városok 's- Várak le omlának, 214—215.
 Egy szempillantásban népestül romlának,
 El-bomlának, Károkat vallának,
 Sokan kínos halálra szállának.
- Égnek a' nagy hegyek, Athos és Olympus, 217, 225.
 Taurus, Oëta, Pindus, Helicon Parnassus, 219.
 A' Caucasus, 's- felhős Apenninus, 224, 226.
 A' Rodope, Átlás, Ossa, Cynthus. 222, 221, 225.
- Csudálja Phaëton melly nagy tűz gerjedett, 227.
 Mint egy kementzébül nagy füst tekeredett, 229.
 El-ijedett Leike el-epedett,
 A' nagy búzben el-ájulni kezdett.
- Tüzes már szekere, nem maradhat benne, 230.
 Meg-busúltt Lovaknak nem állhat ellene, 234.
 Ha ki lenne, A' ki segítene,
 E' világot óltani kellene.

- Ohajtnak mindenek kik e' földön laknak,
Mert szörnyű nagy kínban a' tűz miatt vagynak,
Essőt várnak; De felhők nem adnak,
A' nagy vizek fenekig száradnak.
- Rekkenő** hévségben a' föld el-epedett,
A' Szeretseneknek bőrök feketedett, 236.
Tűz gerjedett, Mindenütt széllyedett,
Tisza 's- Duna füstölgeni kezdett. 249.
- Scythák'** nagy vize is, Tanais és Oxus,
Görögök közt Mélás, Eurotas, Alphæus, 247, 250.
Erydanus, Cephysus, Erenus,
El-száradtak Apsus és Peneus.
- Cayster** vizében Lydia' földében,
Hangos szavú hattyúk vagynak melegségben,
Neanderben, Mint egy hév földében,
Darvak szint' úgy a' Strimon' Vizében. 257.
- Hermus** és Pactolus vizei buzognak,
Aranyas fővenyi benne meg-olvadnak,
A' Tágusnak, Es az Aranyasnak 251.
Arany-termő vizei forranak. 258, 259.
- Olaszok** a' Tybrist, Athesist és Pádust,
Németek keresik Mósát és a' Rhénust
Albist, Moenust, Vártát, és Viadrust,
A' Frantziák Lygerist, Rhodanust. 258.
- Lengyelek** Vislában Vized nem találnak,
Tatárok a' Nester 's- Néper után járnak,
Indiának, Vized nem adhatnak,
Ganges, Indus, mert el-száradtanak.
- Ægyiptomi** Nylus titkos kút-fejében,
Viszsa-mentt, Niger bújtt föld' alsó részében,
Eufratesben, Hebrusban, Tigrisben,
Nem ihatni Iberus vizében.
- Tróásban** a' Xanthust ismét tűz gerjeszti, 245.
Jordánt és Orontest mint hajdan süllyeszti,
Meg-emészti, Muszkákat epezti,
Mert a' Volgát 's- Dojnat tűz éleszti.
- Hijjúlt** a' Nagy Tenger, sokak meg-hóltanak,
A' föld' hasadéki mélységig nyiltanak,
A' pokolnak, Kapui láttzanak, 260.
Nagy por van ott, hol vizek vóltanak. 262.
- Átlas**, ki az Eget tartja, igen szédül,
Mert vállán az Égnek tengelye tüzesül,
Az Ég rendül, Mert mind két sark hevül,
Ha nem óltják, Átlás Eggel el-dül.
- Lybia'** földé van most nagyobb hévségben,
Norvégusok bújttak kősziklás völgyekben,
Nagy melegben, Vagynak szigetekben,
Tenger bé-folytt maga köldökében.
- Yslandia'** Hegye Hecla, forrásában,
A' tüzes köveket hánja magassabban,
Æthna jobban, Ég Siciliában,
Vésuvius a' Campániában.
- Atya** helytt Phaëton regnálni így készült,
Phôebus' szekérében igen bolondul ült,
Mert meg-szédültt, Teste már meg-hevültt, 319.
Meny-kő miatt a' szekérből ki-dültt. 311—312, 320.

Igy kezdé-el rosszszul-kívántt birodalmát,
 Gondolá, hogj érje szíve' nyugodalmát,
 De fájdalmát, szenvedé siralalmát,
 Mert tsak hamar el-veszté hátalmát.

Apodosis.

E' költött dologgal öszve-szótt beszédet,
 A Magyarrúl értsed, melly meg-keseredett,
 Nemzetedet, Sírassad Véredet,
 Mellyben minap sebes tűz gerjedett.
 Nagy kárral Phaëton Világot gyujtotta,
 Prometheus Egből a' tüzet le-lopta,
 Földre hozta, Embereknek adta,
 Nyavalyánkat az is tódította.
 Sok inségünk minden felől öregbitik,
 Tűzzel és fegyverrel földünket epesztik,
 Majd el-vesztik, szintén éi-széllesztik,
 Romlásunkat mindenek terjesztik.
 Irtóztató nagy tűz lakó- helyeinket,
 Égeti 's pusztítja termő földjeinket,
 Szőleinket; minden mezeinket,
 Által-járta éles tör Lelkünket.
 Sűrű setétes füst Egünket bé-fogta,
 Halálos félelem szívünket szorítja,
 Szomorítja, Lelkünk' háborítja.
 Tisza — 's- Hernád' közü bizonyítja.
 Ifjak meg-halának sokan a' Vénekért,
 A köznép lakosa felső fő rendekért,
 Ontának vért, számos bűneinkért,
 Közönséges, sok gonoszságinkért.
 Tisztátalanságért földünket sújtolja
 Amaz igaz Bíró, mert vétküink utálja
 A ki hallja Fejét tsak tsóválja
 Tűz' helyére hogj lón Hegyek allja.
 Acheron' Leánya Alecto Tokajban,
 Érkezik Újhelyben 's- egyszers-mind Patakban,
 Hamarjában Munkás dolgaiban,
 Fő szerző ok lesz a' pártolásban.
 Lopya mérget forral szivekben sokaknak,
 Öldöklő fegyverhez hogj bátran nyúljanak,
 Forraljanak, Boszszút kívánjanak,
 Másokat is az hartzra vonjanak.
 Agyábúl haj helyett nőtt zomok kigyóit
 Le-tépi, hogj rongtsa hazanknak lffjait,
 Föld' népeit, Erdők' lakosait,
 Bodrok 's- Hernád' mind két mellyékeit.
 Mérges kigyók mennek emberek keblekben,
 Boszszút és haragot öntnek sok szivekben,
 Hogj fegyverben, Gyűljenek seregben,
 Vigyék véghez mi van elméjekben.
 Egy éjjel Alecto végre el-repüle,
 Utánna tsak hamar föld népe zendüle,
 Egyben gyüle, Kín sok fül tsendüle,
 Meszsze föld is ettül meg-rendüle.
 Nyughatatlan elmék úgy fel-gerjedének,
 Galambok a' Sással küszködni mérének,
 Nem félenek, Hogj sas' körmeinek,
 Prédájává 's- foglyává lennének.

Tűz erejét sasos Jupiter hogy látá,
 Miként Phaëtonra menykövét botsátá,
 Le-zállítá, Más tüzzel todítá,
 Két nagy tüzzel földünket pusztítá.

Ártásunkra küldé fene Hárpiákat,
 Kik a' Hegyek alatt minden Városokat,
 És falukat, házakat, barmokat,
 Prédálnának drága jószágokat.

Barlangokban bújtunk, de ottan is féltünk,
 Ha valami zördült, mindjárt meg-rettentünk,
 El-epedtünk, És erőtlenedtünk,
 Házunk' felé menni nem is mertünk.

Anyák a' fiokat, fiok az Annyokat
 Busongva keresi egyik a' másikat,
 Kősziklákat, Erdőket, pusztákat
 Járnak, hogyha lennének nyugalmakat.

Titkos rejtek-helyben kintsünk' fel-találták,
 Szemünknek láttára jószágunk' prédálták,
 Sákmánlották, Vadat fellyűl-múlták,
 A' prédálók Templomunkat dúlták.

Utzánkon hallaték panasz és siralom,
 Szomorúságra hív ama' Böltsi halom
 Oh fájdalom! Mint egy meg-töltt gyalom,
 Már valaha lesz-e nyugalom!

Romlott édes Hazám! ki leszen Atlásod?
 Lángoló Trójábúl, ki lesz Æneasod?
 Vagj Davidod? mert van Goliátod:
 Filiszteus ellen nints Sámsonod.

Hydra sok fejből származott gonosztúl,
 Ki szabadíthat-meg sok fene vadaktúl?
 Oroszlántúl, Vigyázó Sárkántúl,
 Hegyeidet pusztító vad kantúl.

Ulysses hol találsz? a' ki barátodat
 Polyphemustúl meg-tartsa társaidat,
 Fijaidat, sok takarmányidat,
 Cacus rontja 's- hordja barmaidat.

Nints Curtiusod, ki romlásod gyógyítsa,
 Nints Herculesod, ki monstremid' hódítsa;
 Meg-fordítsa, Békódat tágítsa,
 Békességed' nints ki fel-állítsa.

Gyűlölők szájokat miként egy Cerberus,
 Reád fel-tátották, fegyvert fen Vulcanus,
 Hol van Toxus? Vitéz Hunyodinus,
 Nem segíthet Matthias Corvinus!

Ártalmas kő essők rontják hegyeidet,
 Pallagodni hagyta Bacchus szőleidet,
 Kerteidet, Ceres Vetésidet,
 Pán nem őrzi főtall Góblyeidet.

Rajtad a' sok inség, nintsen Tanátsosod,
 Melly vizeken eveszsz, nintsen kormányosod,
 Jó hajósod, Hív Palinurusod,
 Mikor végzed sűrű sóhajtásod!

Ime' Jónásidat tzethal majd el-nyeli,
 Sárkány az habokat az égig neveli.
 Fel-eméli, Földed nem kiméli,
 Tested, Lelked fájdalommal teli.

A Silumrúl ISTEN jövel és segitsed!
 Szárnyaddal népedet 's- Házadat fedezzed,
 Te jobb kezed, nyujtsd-ki, védelmezzed,
 Örökséged óh melly puszta, nézzed!
 Mikor három hijján ezer és hét százban,
 Irtak, nagy kár esék a' Magyar hazában,
 Vóltam abban, Nevem Rhythmusomban
 Uram jobbat adj más seculumban.

Conclusio.

Ama kösziklábúl folyó víz tüzedet
 Oltsa, 's- rontsa ISTEN sok ellenségedet,
 Bűneidet, Tisztitsa Népedet,
 Tűz 's- víz között tartson meg tégedet.

Amen.

Johannes Zilahi, Rector Scholæ Thalyaiensis, ita lamentabatur Hungariam.

Eredetije a sárospataki ref. főiskolai könyvtári kéziratban 1340. szám alatt. (8-r. 5 levél.) — A versfők szerint ez éneket — a mint a verszet után is olvasható — *Zilahi János* tállyai ref. tanító írta 1698-ban s *Pápai M. Mihály* sárospataki deák lemásolta a maga számára 1728 decz. 29-én. [Ez a Pápai M(olitoris) Mihály 1726. május 26-án subscribált a sárospataki kollégiumban]. Az ének kézírata, melynek első lapján, a felső szélén, *Appendix Prima* jelzés olvasható, Pápai ama versgyűjteményéből való, a melyből az 1764-iki dízetáról szóló két alkalmi költeményt (I. Álom. II. Ujság.) az IK. 1914-iki évfolyamának 451—459. lapjain kiadtam, s a melyhez tartozik még Gyöngyösi István *Palinodiájának* ugyancsak általa készített másolata is. (8-r. 8. lev.) Zilahi János a sárospatak-gyulafehérvári ref. kollégiumnak volt kiváló növendéke, majd pedig 1693 nov. 3-tól 1695 jan. 15-ig seniora is, Gyulafehérvárról 1695-ben Kassára költözött s a Gönczről 1695-ben Kassára menekült sárospataki kollégium seniorává lett (1696.) Azután tállyai rector, végre borkezelő quaestor lett, de a sors kedvezőtlen fordulata miatt s még hozzá későn, a lelkeszi pályára lépett 1707-ben, a a borsodi tractusban, a hol előbb Edelényben, majd Bikken, Zsolczán s más helyeken működött. Meghalt 1737-ben. (V. ö. Koncz: A marosvásárhelyi ev. ref. coll. tört. 176. l. Joh. Csécsi: Registrum Historicum. Kézirat a sárospataki könyvtárban. 41. szám. 39. lev. b) lap.)

Zilahi e mythologiai és bibliai vonatkozásokkal teljes kuruczkori énekekben ugyanazt az 1697-iki hegyaljai veszedelmet írja le, a melyről a Thalytól két változatban is ismert és kiadott ének szól. (*Adalékok*. I. 275., 282. lap.) Éneke három részből áll. A *Protagisis* című első rész tulajdonképen nem egyéb, mint Ovidius *Metamorphoses* cz. műve egy részletének (II. könyv 1—325. sor), a Phaëton történetének, szabad feldolgozása. Ez az első rész bevezetésül, előzményül szolgál a második részben (*Apodosis*) előadandó eseményhez: Magyarországon, pontosabban a Hegyalján és környékén az 1697-iki kurucz fölkelés alkalmával történt rettenetes pusztulásnak leírásához. A négy sorból álló harmadik rész (*Conclusio*), mint befejezés, a második rész utolsóelőtti versszakában

kifejezett Isten segítségeért való könyörgés megújítása. (Ez ének címét közöltük az *Ethnographia* 1914-iki évf. 244. l.)

Zilahi János tályai ref. oskolamester nevét, fenti éneke alapján, oda kell jegyeznünk ama magyar írók nevei (Bocaius, Zrinyi, Gyöngyösi, Cserey stb.) közé, a kikre Ovidius nagy hatással volt. (Az első részben a sorok után álló számokkal Ovidius II. könyvének megfelelő soraira utalunk.) Irodalmunkban eddig egyetlen munkája sem volt ismeretes.

2.

Bónis Ferentz keserve.

1. Feketített gyásszal be borult Magyar Nép
Ha el nézem benned, nincsen egy pontnyi ép
Mert sok gyülevész nép, már mindenfelől tép
Ki miatt csak oly vagy mint szenyvedendő kép.
2. Rettegés félelem környékezett téged
Minden bontogatja vékony békeséged
Nem állhattz ellene, nincsen erősséged
Melyel rettenthetnéd fene ellenséged.
3. Az előtt sok nemzet hatalmatat félte
Távol helyeken is kordénak nem vélte
Országát mint neked tettett csak ugy élte
Almélkodva karod erejét szemlélte.
4. Nem ugy van most dolgod oda szép koronád
Oh híres Magyarság nincsen már ki reád
Csak szemét is vesse meg szánja nyavajád
Sőt inkább többbitvén nehezíti igád.
5. Csudára tétetik minden népek előtt
Keserves fájdalmat szerző nyilakat lőtt
Reád ellenséged 's halma igen meg nőtt
Nyomoruságidnak kiket bűnöd is szőtt.
6. Iggyed porban hever rád sok veszéj todul
Régi szabadságod szolgaságra fordul
Vigasságod hejett szemedből köny csordul
Kemény szív sorsodon a mely megnem indúl.
7. Szörnyű változásnak lábod alatt hódja
Igen ólomná vált kardodnak bő soldja
Nincs ki romlott vóltod segittsegel töldja
Meg szakadt köntösöd ép földtal bé földja.
8. Csak magad maradtál mint mezón a tarló
Melynek ékességét le mettzi a sarló
Oh édes Nemzetem mely igen vagy gyarló
Mert nincs az udvarban eretted udvarló.
9. Ugyan el bádjasztott kinod mint törött ág
Rendeid elértek, 's ajt hozó szív csak rág
Nemzeted majd elfogy kit ellenséged vág
Ujjabb meltóságra vajon mikoron hág? —

10. 'Sákmánylja szép Javad mindenféle Nemzet
Valamig ellened hozhat erős kezét
Ki meg segítene az rád gonoszt vezet
Sok keserves jaj 's jaj téged környékezett.
11. Bezzeg fényes orcád most egyszer szégyenül
Hogy e veszéj esett rajtad veletlenül
Főbb rendid siralmas nagy rabságban merül
Melyből tudom keves szabadon ki kerül.
12. Oh kemény állapot, kinn éjjel 's nappal sír
Szívem hogy Nemzetem békességgel nem bír
Magam is szenyvedek nincsen enyhítő ír
Fogságom sebére mely volna kedves hír.
13. Neked édes Hazám vékony erőm szerint
Mindenben szolgáltam nem mutattam csak színt
Mint tudtam róllad el háritottam a kint
Ugy cselekedtem én igaz Hazafikint.
14. Igaz ügyed ha vólt ki költem melletted
Nagy inséget láttam szüntelen feletted
Melyet méltatlanul szenvedek helyetted
Eltemet nem szántam mert meg érdemletted.
15. Sérelmes sebedet én gyakran kötöztem
Borral és olajjal szívesen öntöztem,
Javaiddal magam soha sem töltöttem
Sőt a magamét is néha rá költöttem.
16. Óltalma meg romlott sorsodnak voltam én
Nem is igyekeztem soha a magamén
Ugy mint a magadén ügyed keserülvén
Mind azért szállott rám most ez lángozó szén.
17. Bóldogságod hogy nincs szívem mely igen sír
Tudom e fogságban fejem véget nem ér
Előmenetedre többé vissza nem tér
Azért ma te tőlled hív bocsánatot kér.
18. Iszonyú rabságot kik velem szenvedtek
Magyarok czimeri, nemes ágból lettek
Ha miben vétettem míg éltem veletek
Lelkem óldására mind fejenkint gyertek.
19. Tinéktek a nagy Ur, kegyelmes atyátok
Legyen s gondviselő szemeit reátok
Fordítja az igaz hitet csak valjátok
Ez leszen hasznatok nem száll rátok átok.
20. Panaszotok az Ur eleibe keljen
Kéréstek előtte híven kedvet leljen
Könyörgéseket halgassa meg mellyen
Szívetek örömmel 's vigassággal teljen.
21. Rabságtoknak legyen már valaha vége
Legyetek még egyszer hazánk ékessége
Regi inségeknek muljon keménysége
Ne roncscon örökké mások kevésége.

22. Oh szivem öröme 's életemnek fele
Márjássy Annám, tudom szived tele
Bánattal mert ennek el borított tele
Sehonnat nem fu rád vigassagnak szele
23. Paisod tenéked a nagy Isten lészen
Sűrű bánatidban kedves véget tészén
Ingyen irgalmában 's kedvében be vészen
Csak tiszteljed nevét mindenkoron készen.
24. A Jákób óltalma neked is óltamad,
Édes kisdéd fiam — 's hűséges tutorod
Keserűségidben enyhítő orvosod
Fel hozza még egyszer vigasságos napod.
25. Téged édes Hazám ki inséget szenvedsz
Szörnyű félelemben majd szintén el epedsz
Senkit oltalmadra sehol nem remélhetz
Istennek ajánlak fordulj e vezérhez.
26. Rajtad a nagy Urnak áldása maradjon
Irgalma mint a viz bőven rád áradjon
Mikor vívsz a harcon karod ne fáradjon
Ellenség törében néped ne akadjon.
27. Igasság és jóság szeretettel egymást
Csókolgassák benned ugyan szemlátomást
Lásson határodban minden bő áldomást
Tiszteljék az Istent fiaid és nem mást.
28. A te igaz hited világ hitvány java
Elne szakaszthassa tölled himes szava
Sok kísértetekben legyen izes sava
Igy nem árt lelkednek pokol forró tava.
29. Szencséges Jehovám látom életem már
Tovább nem nyujtatik fényességed is vár
Im hitem kezédben leteszem semmi kár
Nincs benne épségben meg állott visgáld bár.
30. Uram elvégeztem melyet biztál reám
Igaz vallásomban melyben szült volt anyám
Híven meg maradtam jövel kedves Atyám
Lelkemet vedd hozzád add meg szép koronám.
31. Az ezerhatszázban és a hetvenegyben
A Sz. György Havának harmadik hetében
Pozson várossában rabságba létemben
Igy kesergem sorsom 's Hazámat ügyében.
- O dolor, o dolor, oh ingens dolor, o ingens dolor!

A sárospataki ref. főiskolai könyvtári kézírattár 135. számú
»Felvidítő. | XXII. kötet. | Egyveleg. | 6-ik Darab. | (1) 829. N. O. K.«
címmű kötetének 130—135. lapjain. A kötet 193. számú (»N° 193.«)
darabja. Felirata: *Bónis Ferentz sirverse*. A tartalomjegyzékben azon-
ban azzal a helyesebb címmel szerepel, a melylyel mi is közöljük.

(Czímét és utolsó versszakát közöltük az *Ethnographia* 1914-iki évf. 246. l.)

Az őszinte, igaz és önfeláldozásra is nemes példát adó hazaszeretettől sugalt eme búcsúének szerzője a versfők szerint Bónis Ferencz, a ki a Wesselényi-féle összeesküvés alkalmával, a haza alkotmányának és a vallás szabadságának védelmére 1670-ben fölkelte felsőmagyarországi nemesek között a zempléni fölkelő nemesség vezére¹ s a felvidéken a mozgalom lelke volt.² — A versfők a következő szöveget adják: FRANCISCUS BONIS OBIT PRO PATRIA SUA. Ezt a bánatos hangú búcsúéneket Bónis Ferencz pozsonyi fogságában 1671 április hó 14-ike és 21-ike között, tehát halála előtt 10—15 nappal írta. 1671 április hó 30-án Bónist, Felsőmagyarország egyik legvagyonosabb nemesét, lefejezték Pozsonyban Zrinyi Péterrel és Frangepán Ferenczcel együtt. E hatyúdala eddig ismeretlen és kiadatlan volt. E könnyen folyó, tartalmas, itt-ott szép részletekben is gazdag ének azt a hatást teszi ránk, hogy Bónis Ferencz kedvelte a költészetet s gyakorlatilag is foglalkozott vele. Köteményei közül azonban, ez időszertint, csupán csak ezt az egyet sikerült fölfedezni.

Érdekes és figyelemreméltó jelenség, hogy Bónis e búcsúénekének első versszakbeli gondolatai és rímei előfordulnak a Thalytól számos változatban ismert és kiadott Rákóczi-nóta első versszakában. (*Adalékok*. II. 208 s köv. l.) Azonos továbbá a 6. vszak 2-ik sorának (Régi szabadságod szolgására fordul) gondolata ugyancsak a Rákóczi-nóta egyik változatának gondolatával (Régi szép szabadságunkból kiforgattatunk. Adal. II. 210. l. 7. sz. jegyzet.) A 8. versszak első két sora pedig:

Csak magad maradtál mint mezőn a tarló
Melynek ékességét le mettzi a sarló

ugyancsak egyezik tartalmilag Erdélyi: *Népdalok és mondák* I. 85. lapján 132. sz. a. levő dalának első vszakával:

Árva vagyok árva,
Mint mezőben tarló,
Kinek ékességét
Elvette a sarló.

Mailandnál ugyanez így szerepel (272. l. 9. sz.):

Árva vagyok, árva,
Mint mezőn a talló.
Mint a kinek ékességét
Elvette a salló.

Hogy a feltüntetett egyező gondolatok a Bónis Ferencz búcsúénekéből vándoroltak-e át az idézett s későbbi időből való párhuzamos helyekbe, azt nem lehet határozottan megállapítanunk. A dolog minden valószínűség szerint úgy áll, hogy azok az egyező gondolatok

¹ Tört. Tár. 1886: 150. l. Lásd: Pauler Gyula: *Wesselényi Fer. nádor és társainak összeesküvése* cz. művét. I—II. Bp. 1876.

² Csoma József: *Abauj-Torna vmegye nemes családjai*. 112. l.

a nép lelkében teremtek s egy közös forrásból: a népköltészet dúsan csörgedező forrásából kerültek be mind a Bónis Ferencz hattyudalába, mind a későbbi időben keletkezett és idézett dalokba. Bónis énekéből kétségtelenül kitűnik, hogy ama gondolatok 1671-ben már közkeletűek voltak. Keletkezésük ideje pedig jóval 1671 előttre tehető.

3.

Lessus in Funere Splis ac Mag. D. Stephani [későbbi kézzel: Karolyi] tran(s)fixi in Hesdát, sepulti vero Claudiopoli in Templo Osvariensi 699 14^a Julij.

Ideje már egyszer ha Lelkem Fajdalmát
ki fakasztam látván testemnek sír halmát
Igazán meg nyerem fáradság jutalmát
Meg nem számlálhatom szívemnek fajdalmát.
Sirhatsz te is rajtam esméretlen Hazám
meg vallom idegen és mostoha lón hozzám¹
csak héjában benned én olly igen bizám
Rabságból magamat im Rabságban hozzám.
Hét Bölcsék Világát² 's az Embert le írják
ezeknek mivoltát minyájon fontollyák
külfömféle modon nevezik és híják
mindkettőt okosson szépen le rajzollyák.
A Bölcs Pithagoras egyike ezeknek
Játék nézés(é)re építettett helynek
Álittyá Vilagot³ 's számát Embereknek
mind tulajdonitya jácso személyeknek.
Többit én el hagyván a bölcs Socrateshez
állok 's hasonlítom Világot Tengerhez
És az embert teszem hajo menéséhez
Mellynek minden Uttya hasonló semmihez.
Tengerek némelykor békességeseeknek
Látzanak de hamar szélvésznek felkelnek
Véletlen haboktul Gályák elmerülnek
Fenekére éppen Hajokkal vettettek.
Ezt Károlyi Istvány sorsa bizonyitya
kinek a hol magát Világ mutogattya
hinnéd jó szerencse kerekét forgattya
Ott néki a koczkát lám vakra fordéttya.
Második Abel lón vére ontásában
Részessé lón amaz szomoru Pohárban
meg nem maradhattott maga sajáttyában
véletlen szenvedé artatlanságában
Ez történet légyen mindennek példája
Attyáink vétkezvén bu s bánatnak árja
Ránk szálla, 's erőt von rajtunk halál karja
Halhatatlanságunknak el veszsze ruhája.
Hát még is Világhoz menyen ragaszzkodnak
vélik nagyobb kincset mind föld Saturnusnak
Nyuit, s tűz Vulkanusnak, 's viz ád Neptunusnak
nyernek 's mint levegő Ég is ád Junonak.

¹ Ez a sor egy szótaggal több, mint kellene. Az *és* helyett csak 's kell.

² Későbbi igazítással: a Világot.

³ Későbbi igazítással: à Világot.

Ad Világ Jutalmat de tellyes méreggel
nem lézsek én soha hozzá reménységgel
El bucsuzom tőle minden tehetséggel
bírom más Világon élek békességgel.

Ad splem ac. Mag. D. Alexandrum Károlyi fratrem uterinum.

Egy Testvér Öcsémhez Károlyi Sándorhoz
Keserűségemben fáradt elmem czéloz
Türd el édes Bátyád mint fog bucsuzáshoz
mert szám nagy bánattal tellyes verseket hoz.
Világ Pok háloja bé fogá szemedet
meg nem esmérhetéd te édes Véredet,
Károlyi törökön az Isten tégedet
csak egyedül hagyja terjesze nevedet.

Ad splem ac Mag. D. Stephanum Sennyei.

Kedves Bátyám Uram jó Sennyei István
Én is közöttetek még jó karban álván
Fénlem vala minap, de már szánhatz méltán
Hértelen halálomat nagy károssal halván¹

Ad Dnos Jos. : & Carolum Koncz.

Koncz Josef és Gábor Tekéntetes Iffiak
Üdőtökben lévén mint zöldülő ágak
mind ketten élyetek szép két Czedrus szálak
búcsuzván tőletek hamar el hagyalak.

Ad Conjugem suam Juditham Josika.

Nagyobb fajdalmomra kimost engem inditt
búcs(úzá)som közben az Josika Judith
soha már engemet többször nem vidamitt
Tőlem megvállása sőt inkább szomoritt
Élével látogat Isten csapássával
bizzál meg vigasztal ő szent malasztyával
várom vala éltem bár csak kis árváddal,
Jót tehetek vala Csáky Máriával

Ad Sorores.

Édes néneimet szollitom fogytára
Károlyi Susánna (és) Károlyi Barbara,
mint ketten Apácák hol vadtok? mert búra
fakadtak szemeim sűrű könnyhullásra
Élyetek Istennek Prényi Jánosnéval
Fejenként kívánom (és) Prényi Pálnéval
Egy szoval Károlyi jó Theresiával
Vér szerént én vélem mint egy Ángyaimmal
Jutalmaztassa meg az Isten tinéktek
Kik Károlyi Istvant élén ismertétek
Tisztesége napját meg is betsültétek
néki meg bocsátván, már Sírban vigyétek.

¹ E sorban a *halálomat* helyett csak *halálom* kell, mert különben a sor egy szótaggal több.

A sárospataki ref. főiskolai könyvtári kézirattárban a Kazinczy Ferencz könyvtárához tartozott s 1127. számmal ellátott *Politikai Írások Gyűjtemény*. 2. című kötetnek 36. sz. kéziratos darabja. (2r. 2 lev.) A kötet tartalomjegyzékében e vers ily czímen szerepel: 36. *Grof Károlyi István halálára írott halotti versek. 1699.* Ez a Károlyi István, a kinek elhunytát a verszet siratja, nem az igazi Károlyi István, a ki Szeged alatt, a török ellen vívott zentai csatában hősi halált halt (1686. okt. 14.), hanem az ál-Károlyi István, a ki az igazinak eleste után 11 évvel, 1697-ben — feltűnően hasonlítván az elhunythoz — úgy adta ki magát, mint az 1686-ban török fogságba jutott s onnan kiszabadult Károlyi István, Károlyi Sándornak, Szatmár vármegye főispánjának testvérbátyja. Eleinte Károlyi Sándor magához vette Nagykárolyba, majd pedig ócsva-apáti házáat és birtokát jelölte ki neki tartózkodási helyül. De csakhamar kiderült, hogy nem az igazi Károlyi István, hanem egy Ugocsa vármegyében lakozó Nagy Mihály nevű nemes ember fia: Nagy Geczi (Gergely). Károlyi Sándor pert indított ellene. Az ál-Károlyi István Erdélybe menekült s meg akarta támadni Nagy Károlyt. Azonban gr. Károlyi Sándor főljegyzése szerint »saját tolvaji által s jobbágyi által megölettetett Hezdádon« Torda-Aranyos megyében. Felesége: Jósika Judith temettette el »pompával,« a vers fölirata szerint Kolozsváron, az óvári templomban 1699 július 14-én. Lipót király 1699 július 15-én kelt leiratában ítéletileg kimondta Nagy Geczi bűnösségét s elrendelte elfogatását. (v. ö. *Századok*. 1873. 185., 266. l. Géresi Kálmán: *A nagykárolyi gróf Károlyi-család oklevéltára*. IV. k. 585—586. lap.) A költői tehetség nélkül írott vers szerzője, mint a tartalomból kitűnik, az ál-Károlyi pártján volt. (E halotti vers címét közöltük az Ethnographia 1914-iki évf. 247. lapján. Ekkor még nem tudtuk, hogy e vers az ál-Károlyi István halotti verse, így az akkori magyarázatunkat a most közölt tájékoztató magyarázatokkal kell helyettesítenünk.)

4.

Epitaphium Prodrumissae Pri: Apafi

Valaki itt elmégy én róllam példát végy
 Változó életedről,
 Nints itt maradásod, föld gyomra szállásod,
 Régen végeztek erről,
 Azért tsak készen állj minden órán strásály.
 Meny ha a szer rád kerül
 Légy szép bár mint Ráchel, de tsak féreg rág el,
 Porod szelekre oszlik
 Légy bölts mint Rébéka, de meg emészt béka,
 Kaponyád fel rúgatik
 Légy vén akár Ifjú, meg emészt itt a szú,
 Tsak kérdik itt ki fekszik
 Vóltam én is múltam, már ide szorúltam
 Ha kérdezed nevemet
 Torna Borbála vólt amíg életem fólyt
 Negyven ött¹ Esztendőt tett

¹ Későbbi javítás: ötvenkét.

Harminczát¹ [én velem] Férjem, hogy élye én velem
 Jó Istenemnek teczett.
 Mérges halál nyila engem fogarasba
 Ben a várban találá.
 Az ezer hat százon, nyólczvan nyólcz volt számon
 Bőjtőlő tized napja
 Az óra kilenczről mikor tizre kerül.
 Reggel valék meghalva.
 Nem hagyott Jákóbob, hű bujdosó társom
 Isméretlen föld hátán
 Mint Abrahám Sárát, nem temetet társát
 Idegen föld határán
 Hanem nagy kegyessen, Négy fiammal szépen
 Ide el kísért sirván
 Lőtt nagy nyereségem, mert ott fekszik testem
 Hol szivem ohajtotta.
 Itten Béthelében, kit Jákobbal ketten
 Raktúnk Isten számára
 En vagyok itt élső, ez Ujj Hazban fekvő
 Istennek meg áldozva
 Itt várom Jesusom, eljő én azt tudom
 Hogy engemet fel költsön
 Ditsőült Szenteknek s már idvezülteknek
 Táborokban bé vigyen.

Ez a Balassa-strófákban írt epitaphium a sárospataki főiskolai könyvtári kéziratár 205. számú gyűjtélkes kötetének 3. darabja. Szerzője ismeretlen. Iratásának ideje azonban tartalmából megállapítható. A prodromissa (előljárónő, felügyelőnő) Tornya Borbála ugyanis, a ki I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem udvarában volt alkalmazva, 52 éves korában, 1688-ban »Bőjtőlő hónapján« halt el Fogarasban. Ez adat szerint tehát a sírfelirat készítésének ideje 1688 február 10-re, vagy a következő napokra tehető. Címét már előbb közöltük volt az Ethnographia 1914-iki évfolyamának 248. lapján.

5.

1. Angyal ángyó egy szülöttem
 Haja rósa tsókra tsók
 Tapintásod elértettem
 Haja rósa tsókra tsók.
 Ne angyalom egy pár tsók
 Adj te egyet² nem kell sok.
 Haja rórsa basa rórsa haja rozsa sat.
2. Ollyanok ma a leányok
 Mint a szép szelid bárányok
 Kontyra hordják hajokat
 Ugy árúlyák magokat.
3. Susi mejje tsutsorodik
 Hasa fara domborodik
 Lessz ott hejje hujja haj
 Mind dunna mind derekaj.
4. Julis juhait vezet
 Szomszéd juhászt integeti
 Mosolyogja hogy Tsötör-
 Tökön lessz a Dömötör
5. Ersi perdül mint az orsó
 Parasztosan nem utólsó
 Minek ott a viganó
 A hol tsak mesztelen jó.
6. Nani néni már vénetske
 Többet tud mint a menyetske
 Óh be hánta egy barát
 Alatt minap a farát.
7. Sófival jó volna hálni
 Mert ő meg szokta szolgálni
 Soha egy szem tök magot
 Szolgálátlan nem hagyott.

¹ Későbbi javítás: Harminczhatát férjem hogy élje.

² Igazítva: Viszonozd tsak.

8. *Bábi* farát bibirkéli
Nem bánja ha más szemléli
Alól is meg mutatja
Hol a püspök falatja.
9. *Mantzi* matskaként tselekszik
Nyakba ugrik, ölse fekszik
Ha tsetsezik meg állya¹
Ha p... a kell meg tartja²
10. *Ilus* bibirkéli szeret
Néha talál is egeret
Ilus szorítsd markodba
Dugd az éger fogódba.
11. *Klári*³ Frantziát szeretett
Azért olyan pettegetett
Nagy bottól nem fél nagyon
Azt mondja nem üt agyon.⁴
12. *Pepi* sárga mert kívánsi
Nem bánja azt *Latzi* bátsi
Próbálta egy délután
Kilentzer egymás után.
13. *Rósi* katonás egy leány
Olly ártatlan, mint a bárány
A mejje gyémánt halom
Örömet meg tsókolom.
14. *Thrési* semmin se bánkódik
A pendeje könnyen öldik
Ki törik már belőlle,
Hogy k... lessz belőlle.
15. *Kalinak* nagy a katlanja
Többet el bir mint az annya
Gyujts rá pajtás jó katlan
Füstölög mert gyakatlan.
16. *Dóri* már meg pejhesedett
Kivánsága feléledett
Maga szája vallása
Hogy ő bizon megájja.
17. *Sári* sárga kantsójába
Nem tölti a bort hijjába
O tölle minden kaphat
Mert ő száznak is adhat
18. *Eszter* fűnek fának adna
Nints a kitől el szaladna⁵
Olly kövér majd el csattan
Három arasz fara van.
19. *Babi* bárány farkra vágyik⁶
Jantsinak a nem hibazik
Tapintsd Bábi be kövér
Egy font husnál többet ér
20. *Czentzi* tsintalan kis állatt
Kedves nalla a szolgálát
Czentzi tsintalan tztizám
Jer hadd szoritlak hozzam
21. *Czili* tzelba vett valakit
De az ördög se tudja kit
Czili tsak nekem hinnél
Kettő mindég jobb egynel.
22. *Lini* szüntelen lemonis
Mert Antalnak sationis
Kell a nagy urbarium
Segítő liktarium
23. *Panni* penteken de csinos
Husa kemény bőre szivos
Pattogos p... ja van
Koszoruzott barna fann. [Igy !]
24. Hát az a másik *Jolanka*
Tömött béül kis leanka
Bornyu hus ez még Miklos
Lennél é itt meszaros?⁷
25. *Lidi* hizik az anyára
Jo volna venni próbara
Melyik mélyebb 's hol a vak
Czigany gyerek tűzet rak
26. *Pepi* pénteken fejeget
Szomszed fiank integet
Jo tzombós nem emelős
Jól fel adja jo fejs.
27. *Rosi* rovást tart maganak
Hogy azt válassza maganak
A kitől töbsször kerül
Mert fel adja emberül.
28. *Stanizi* Stantza marinával
Bán himpókos mátkájával
Jobban tudsz te mint a pók
Mászd meg emberül Istók.
29. *Toni* türe kéri tolni
Meg is szokta araszolni,
Nem kell neki nagyobb tsak
Mint egy anyagunár nyak
30. *Mitzi* fel ér a nagyával
Fel hágy a kis kusztorával
Mitzi forduly én felém
Bellyebb hasit az enyém
31. *Sofi* tépi de hijjába
Szóke haját bosszujába
Hogy a hévér meg rekket
Szára nem ér feneket.

¹ E szó így van kijavítva : meg fitzakol.² E sor így van kijavítva : Ha tekerik nyivákol.³ E szó így van kijavítva : Fanni.⁴ E két sor így van kijavítva : Feri is ettől kapott minap egy üres dobot
Tresi trefanak itelli ha ki tsetsit bibirkéli.⁵ E sor így van kijavítva : Tsak hasa lapos maradna.⁶ Az ezután jövő versszakok a lapszélékre vannak írva.⁷ E két sor így van átalakítva : Bornyu hus ez portzogos Jól jár itt
(a) meszaros.

32. *Vilza* vittsog 's mint a szája
Ugy karitsal a p...ja
Vetett mihejt körmölik
Czupog mikor dörgölik

33. *Zsofi* zsufa fako haja
Kopasz meg a hasa ajja
Jobb am ez mindeniknél
Szebb az a [l]eg[szebbeknél.

E XVII. századból való s a nőkről szóló tréfás, sőt pajzán dalnak ezt az eddig ismeretlen, legterjedelmesebb (33 vsz.) változatát a sáros-pataki főiskolai könyvtár 131. számú *Felvidítő* (VI. Nóták. 2.) című kéziratos dalgyűjteményének 65—68. lapjairól adjuk ki. (Említettük már négy sorban az *Ethnographia* 1914-iki évf. 244. lapján.) Eddig ismert rövidebb, eltérő változatai a következők: Thaly: *Vit. Én.* II. 265. (*Cantio ludicra*. 23 versszak. A Mátray-codexből.); Ferenczi Z.: *Vásárhelyi daloskönyv.* 30. l. (21 vsz.); Arany-Gyulai, II. 217. (3. vsz. E három versszaknak a tőlünk kiadott szövegben megfelelnek: az 1., 2., 6., 11., 15. és 4 sz. versszakok.); A Darótzai-féle *Dávidné 'Soltári* cz. kéziratos dalgyűjtemény 8. sz. (14 vsz.)

6.

Nézd hogy kullog a gyáva német
Pedig még ma nem evett
Tsak egy kis köménymag levét
Ha egy jó buzgányt lelek
Németet
Vagy hetet
Jól meg ütlekelgetek.

Jegyzet. E dalt a 131. számú kéziratári kötetünk 134. lapjáról közöljük. Utolsó három sora eleven lüktetésű. A hetes szám benne népköltészeti emlékek hatása lehet. Korát a XVIII. század közepére tehetjük. Kezdő sorát közöltük az *Ethnographia* 1914-iki évfolyamának 244. lapján.

HARSÁNYI ISTVÁN és GULYÁS JÓZSEF.

SZIGETI JÓZSEF LEVELEI EGRESSY GÁBORHOZ.

— Adalékok a Nemzeti Színház történetéhez. —

Az alább szószerint közölt öt eredeti levél közül négy Szigeti Józsefnek Egressy Gáborhoz intézett levele, míg az 1. számút Egressy írta Szigetihez. E néhány levél sok érdekes adatot foglal magában, mind Szigeti, mind Egressy életére, továbbá a Nemzeti Színház történetére vonatkozólag. A Nemzeti Színház vezetősége érthetetlen szűkmarkúsággal járt el leghasználhatóbb művésztagjaival szemben. A drámai művészek már előbb is méltatlankodtak a vezetőség eljárása miatt, mely az operanékeseknek inkább kedvezett, de az állapotok nem javultak. A viszálykodás a drámai tagok és az operanékesek között Bajza első igazgatósága idejében is megvolt. Bajza a drámai színészek érdekeit védte. De a mikor ő az igazgatóságról lemondott, az ellentétek újból kiélesedtek. A drámai

színészek vezetője ekkor is Egressy Gábor volt, ki a Schodelnével való összekocczanása miatt meg is vált a színháztól; később visszaszerződtették ugyan, de az állapotok nem változtak meg. Nyáry Pál igazgató-sága idejében az elégtelenség még inkább fokozódott. Nyáry a züllés útjára vitte a színházat. Ekkor váltak meg a színháztól Egressy, Megyeri, Telepi és Lendvay. Ezek az áldástalan állapotok voltak a későbbi viszálykodásnak előzményei.¹

Ráday intendáns idejében (1859.) a Nemzeti Színházban a legnagyobb zavarok uralkodtak. A belső villongások napirenden voltak. A többek közt ekkor történt, hogy Carion, a nagy műveltségű olasz énekes, Pesten járván meghallgatta a Nemzeti Színház előadásait is. A művészek játéka nagyon megtetszett neki; Egressytől meg is kérdezte, hogy mi a fizetése. A mikor Egressy az összeget megmondta, Carion azt a megjegyzést tette, hogy külföldön egy estére fizetnek ennyit ily művészeknek, mint a mennyit Egressy egész évre kap.² Egressynek és társainak fájt, hogy még a középszerűbb operai tagok is kétannyi fizetést kapnak, mint ők, s fájó seb évenként kiújult a szerződések megújításakor. Ez volt a belső forrongások egyik főoka. Ebből egy és más a hirlapokba is kiszivárgott, a mi ismét rossz vért szült a színház vezetőségénél. A zavaroknak eredménye az lett, hogy Egressy Gábor, Szigeti József és Réthy Mihály, a Nemzeti Színház erősségei, 1859. elején elhagyták a színházat. Távozásukra világosságot derítenek az alábbi levelek.

Az 1. számú levélből világos, hogy a művészek erélyesebben léptek fel az igazgatósággal szemben s jogos követeléseikből nem engedtek. Az elégedetlenek között eleinte ott találjuk Tóth Józsefet is, a ki később köpönyeget fordított és társaira hárított minden gyűlölséget. Tóth József kivételével nem is fogadták el a megajánlott újabb szerződést, hanem vidékre jártak vendégszerezelpni. Inkább nélkülöztek, de igazukat nem hagyták. Szigeti lemondott a színházi nyugdíjintézetnél viselt választmányi tagságáról, rendezői tisztjéről is. Közben a körülmények megváltoztak. A hangulat az eltávozottak mellett volt. Erről számolnak be Szigetinek Egressyhez intézett levelei. Szigeti búcsút is akart mondani a színpadnak, a melyen annyi diadalt aratott. De Egressy, ki nagyra becsülte Szigeti ritka művészi tehetségét, lebeszélte szándékáról, s így Szigeti megmaradt pályáján. Egy egész esztendeig járta az országot, megfordult Pápán, Veszprémben, Nagyszombatban, Sátoraljaújhelyben, Debreczenben, Esztergomban, Balatonfüreden — sokat nélkülözve és szenvedve, mert Szigeti ekkor már családós ember is volt, de kimondott szavának állt s elhatározásától semmiféle kényszerítő körülmény sem tudta eltántorítani.

Latabár társulatánál Balatonfüreden Réthy Mihálylyal együtt játszott 18 forint fellépési díjért együttesen.³ Végre Ráday intendáns 1860-ban visszaszerződtette a művészeket a Nemzeti Színházhoz. A *Vasárnapi Ujság* már az év elején (4. sz.) újságolja olvasóinak: »A szer-

¹ L. Szűcsi József, *Bajza József* (1914.) 251—255. l.

² Szigligeti, *Nemzeti színházi arcképcsarnok*. Pest, 1870. 120. l.

³ Budapesti Hírlap, 1893. 311. szám.

zödtetések a Nemzeti Színháznál már megkezdődtek. Az eredményre méltán kíváncsiak lehetünk. Úgy halljuk, hogy Réthy Mihály és Szigeti József már szerződötve vannak. Nem kételkedünk, hogy legközelebb Egressyről is hasonló hírt hallunk. E három derék művészt nélkülözhetetlenek tartjuk nemzeti színházunknál.»

A jobb belátás végre is győzött. Szigeti társaival visszakerült régebbi diadalainak színhelyére, a hol úgy előadói művészetével, mint értékes drámáirói munkásságával újabb babérokat szerzett.

* * *

1. Egressy Gábor Szigeti Józsefhez.

Pest, 1859. febr. 17.

Kedves Komám!

Úgyünk most új stádiumba lépett. Szigligeti ma délután nálam és Tóth Józsinál mint Rádayék küldöttje megjelenván, felszólított, hogy ma estvère ne mondanók ki végszavunkat, miután nekik intézkedniök kell azon esetre, ha nem maradunk. Mi mindketten azt feleltük neki egész nyíltsággal, hogy ha mi ketten egy véleményben volnánk is — miben harmadik társunk megnyugodni tartoznék minden szemrehányás nélkül — még akkor sem követhetnék el olly perfidiát, hogy mielőtt bármi elhatározó lépést tennénk, azt társunkkal ne tudassuk s véleményét vagy észrevételeit be ne várjuk. Sietek tehát kedves kománkkal tudatni mind a Szigligetiveli értekezésünk folytán hallottakat, mind pedig azon nézetet, melyben mi ketten egyetértünk a dolgok állásával szemben.

Körülöttünk mindenki szerződött és mi körülkerítve tölük, hárman képezünk egy sziklát a hullámok közt. Feleki ugyan még nincs hon, de nincs kétség, hogy aláírandja a szerződést, miután neje, mint Tóth Józsi mondja, 2700 frt évdíjt kap, tehát 100 frttal többet mint Jókayné. A mi kedves collégáink és collegánéink suttognak közöttünk és barátságatlanul néznek ránk, akiknek mi nagy fizetést csináltunk, és mint észrevettük: Szövetkezni kezdének ellenünk az újságírókkal is. Ráday tökéletesen bezárta háta megett az ajtót, vagy jobban mondva elvágta a hidat, s ezzel a maga budgetjén való változtatás lehetőségét: ezt tisztán beláttuk. Egy fillér sincs, a mivel rendelkezessék; sőt miután Hubenay Ferencznét kifejejtette névsorából, ezt most nyugdíjaznia kell Latkóczy néval együtt. Rádayra nézve most nincs más mód, mint ismét lemondani s ezzel minden eddig kötött szerződést megsemmisíteni, már ha nélkülünk nem akarna igazgató maradni; vagy pedig helyettünk másokat hozatván, dráma nélkül hagyni a színházat, kisült Szigligeti beszédéből, hogy még akkor mindjárt, mikor mi Ráday szállásán voltunk, elment Ráday Jókayhoz és nejehez, megmutatta nekik az ő fizetési tervét, s ezek akkor azt nemcsak helyben hagyták, de sőt biztosították őt, hogy azt mindenki el fogja fogadni, csak bátran lépjen föl vele, ami annyit tett, hogy azt a sajtó útján is kész Jókay érvényesíteni. Röviden oda megy ki a dolog állása, hogy Ráday minden áron intendáns akarván maradni, semmit sem tehet, ránk nézve kívánatot, ha csak magát a

Comiténál compromittálni nem akarja, vagy talán még így sem, mert a comité kaczagja Rádayt, hogy ez velünk semmire sem mehet.

Kérdés, mit kell itt tenni? Tóth Józsi azon nézetben van, hogy a drámai fizetések ezen újabb fokozata, mellyet Ráday tervezett, és melly szerint már szerződött is, egyenesen úgy tekinthető, mint hármunk erőteljes föllépésének eredménye, és hogy e szerint a mi elvünk, mellyet főntebb a hullámoktól csapkodott sziklához hasonlíték, még azon esetben sem mondható bukottnak, ha mi a Ráday ajánlatát elfogadnók, mint-hogy a mi eddigi magatartása nélkül soha sem jutott volna Rádaynak eszébe sem, hogy a drámai fizetéseket csak egy fillérrel is emelje. Én osztom e nézetet, de távol vagyok attól, hogy ezzel kedves komámat rá akarjam beszélni a Ráday-féle 2200 frt. évdíj elfogadására. Csupán azt akarom ezzel mondani, hogy helyzetünk igen megnehezült az által, hogy mindenki, s különösen Jókayné szerződött. És összefoglalva mindent, amit e néhány nap alatt hallottam és tudok, de amik elmondására egy levél igen szűk tér: a legteljesebb nyíltsággal mondom önnek, amit gondolok.

(A levél befejező része elveszett.)

2. Szigeti József Egressy Gábornak.

Hát én csak itt vagyok Pápán és innen kérem kedves komámat, hogy végezzen az általam kért ügyben. Tudja ugyanis kedves komám, hogy én húsvét utánra N. Szombatba megyek, de előbb mintsem én kezdenék, Réti fog ott játszani 7-et. Réti tehát folyó hó 28-án fog fellépni először és működik máj. 5-ig és így én húsvét hétfőtől, azaz ápr. 25-től máj. 5—6-ig heverek — ez pedig 10—11 nap — én tehát azt gondoltam, hogy ezen 11 nap alatt Ujhelyben játszhatnám vagy 6-ot, mert a nagy héten már oda mennék s így az utazásom nem esnék ezen 11 napra. Azért kérem kedves komámat igazítson ezen ügyben Hetényivel, ha kellet neki, úgy húsvét hétfőn már kezdek nála előadásaimat. De csak úgy, ha érdemes, sokat nem kívánok, de hiába sem akarnék fáradni — e tekintetben legyen ön szíves nekem írni, ha nem remélhetek valamit, úgy ne is alkudjék Hetényivel. Hát Latabárral beszélt-e Füredről — nekem, Hetényi Falusiak darabomért 25 frttal tartozik, kérje meg tőle ezen levelem erejénél fogva s tartsa meg kedves komám a még tisztázandó tartozásom fejében. Kérem még egyszer legyen szíves ezen ügyemet elintézni s ha csak teheti, válaszoljon, hogy én f. h. 26-án vagy 25-én levelét vehessem s a szerint intézkedhessem.

Pápa. Ápril 14. 1859.

barátja
Szigeti.

• 3. Szigeti József — Egressy Gáborhoz.

Kedves Komám!

Figyelmeztetem önt, hogy azon esetben, ha még jövőjére nézve eldöntő lépést nem tett, úgy legyen óvatos és ne siessen, mert nekem igen fontos okaim vannak a legjobbat reményleni. A hangulat kivétel nélkül

mellettünk van, most már nem valónak lenni állítják azon hírt, hogy a casinóban sok ellenségünk volna, sőt azt mondják, hogy sajnálnak bennünket, az az elhatározásunkat, s miután én mindent elkövettem, hogy a világ alaposan megismerje ügyünket, s miután most már az egész világ tudja, hogy mi másképen nem tehattünk, ha csak magunk előtt is becstelének lenni nem akartunk, most még a legnagyobb elleneink is méltányolják és őszintén tisztelik becsületességünket, de annál inkább kárhozzátják az igazgatóságot, ki 100 frtért minket a világ és magunk előtt becstelenné tenni törekedett, hát még mikor elmondom, hogy ezen 100 frtnyi különbség sem áll, mert ön az igazgatóság által önnek ajánlott összegből kész volt ezen 100 frtot elengedni, csakhogy legalább egy közülünk megkaphatná a 2500 frtot, de már ilyenkor a düh mindenütt legfőbb fokára hág s az igazgatóság ellen tényleges demonstrációval fenyegetődznek. A szerkesztők exaltálva vannak férfias magunkviselete által s ezen utoni haladásra nógatnak, minden lehető pártfogásukat ígérve, a közönség az igazgató nyakára jár, s mindenki szemrehányást tesz, nem csupán azért, hogy ilyen szót sem érdemlő csekélység miatt bennünket elbocsátott, hanem mivel 3 becsületes embert 100 frtért a becsületesség útjáról lelépni igyekezett erőltetni. Az igazgatóság hangulata is igen megváltozott és szelidebb lett. Én egy közbenjáró által fel vagyok szólítva a maradásra, de én a közbenjáró által azt izentem: hogy én Szigeti József magam magamat kötném a pellengérhez, ha oly becstelen tudnék lenni, hogy társaim nélkül a maradásra még csak gondolnék is. A közbenjáró azzal távozott, hogy elmenetelünk lehetlen lévén, még mindennek jóra kell fordulni; az én végszavam az volt, hogy 2800 pfrt évdíj egyikünknek s mindhármunknak szerződtetése, itt egyéb feltételről hallani sem akarunk, ő minden jót ígért. Ön azt kérdi, ki volt ezen közbenjáró? becsületszavam tiltja nevét megmondani, de az bizonyos, hogy ezen tárgyban competensebb közbenjáró már nem existálhat. Azért csak férfiaság és kitartás, most a visszalépésről vagy engedékenységről még kevésbé lehet szó, mint valaha, mert akkor aztán igazán még a kurvák is utánunk köpnének az utcán. A hűtlen barátok befizettek maguknak, nincs ember, ki ne kárhozzassa őket, becsületök igen kevés. Ma Falusiakat adjuk. Fülhegygel azt hallom, hogy demonstráció készül, de nem ám ellenem, mint rémíteni szoktak, hanem mellettem. Majd meglátjuk. Jókai barátunk és Szerdahelyi barátunk istenre is kéri az újságírókat, nehogy mellettünk valamit írjanak, mert az nekünk ártana csupán, ők pedig a mi javunkat akarják. Tóth J. barátunk mindent az ön nyakába igyekszik keríteni s azt mondja, hogy ön az oka, hogy ő gazemberré lett. Szép! ugy-e szép! — No ha megjön, szóval majd többet, addig is »Búcsuzzunk vén Brutus, ha élünk úgy találkozni fogunk s akkor kacagni fogunk mostani dolgainkon, ha nem, ugy e búcsú vét helyes volt.«

Pest, Mart. 1. 859.

tisztelője Szigeti.

4. *Szigeti József — Egressy Gáborhoz.*

Kedves Komám!

Pápáról írtam volt kigyelmednek levelet vagy circiter ápr. 11-én, még akkor kigyelmed nem volt Ujhelyben, mit én csak későbbem tudtam, meg s így most nem tudom, ha ezen levelemet megkapta-e vagy sem. Ebben a levélben többek között írtam, hogy Hetényi nekem 25 frttal tartozik, legyen tehát szives ezen összeget megkérni s azt az én adóssá-gomba tudva magának megtartani. Én máj. elején indulok N. Szombatba majd onnan ismét tudósítani fogom, ha valami előadja magát. Rónai vendégszerepezése nem ütött ki a kívánt sikerrel, az igazgatóság maga nincs, de egyáltalában nincs megelégedve, Rónainé ellen pedig plane nagyon kikelt a Comité s midőn Rádai azt mondá, hogy csak 400 frtot kap, hát azt felelték, hogy 500 frtot kell neki adni, csakhogy többé ne játsszék. Komáromi és Prielle Nelli tegnap léptek fel Bánkbanba. Ma reggel én a színház udvarán sétálván, jött Vezerle s kérdezte, hogyan tetszett nekem Komáromi, én mondám, hogy igen jó, igen tökéletes. »De nekem sem nem jó, sem nem tökéletes« — viszonzá Vezerle »már úgy mint Komáromi magam is el tudnám ezt a Bánk bánt játszani — azután meg ez a Prielle Kornélia sem nekünk való, hiszen alakja, hangja elvész ezen a nagy színpadon.« Rónai játszotta Peturt, no kedves komám fura kis előadás volt ám ez. A színészek részint nevettek, részint kétségbeesve nyilatkoznak. Én is végig néztem az előadást, mert tudnia kell Kedves Komámnak, hogy a Comité a mult napokban tartott ülése alkalmával minden befolyás vagy felszólítás nélkül nekem mint írónak egy mindenkorra használható szabadjegyet határozott. Én ezt megköszöntem Vezerlének s mondván, miszerint a comiténak ezen megemlékezéséből azt szabad következtetnem, hogy ők még sincsenek oly nagy gyűlölettel, mint az hirdetve volt. Vezerle azt válaszolta, hogy a comité legkisebb haraggal sincs irányunkban, akárki hitette ezt el velünk az hazudott. Nohát így állanak itt a dolgok, — egy szóval az új erők még eddig mind megbuktak.

Pest, 26/4 1859.

Igaz barátja Szigeti.

5. *Szigeti József — Egressy Gáborhoz.*

Kedves Komám!

Újságom van még pedig két rendbeli.

Az első az, hogy a Gróf tegnap az udvaron félreszólított, kijelenti, miszerint a Comité meg lévén már most győződve, hogy a vidékről hozott legtehetségesebb egyének sem pótolhatják a vesztett erőket, őt egy terv készítésével bízta meg, mi módon lehetne a bajon segíteni. Az ő terve következő: Szólítassanak fel az új tagok, hogy oktob. hónapban önkényt elbocsátásukat kérjék, miután húsvéton túl úgy sem lennének szerződötve, így legalább megmentik, ami megmenthető t. i. a morális részt, ezen combinációba esik Prielle Cornélia is, ez a sors vár, mint

beszédéből kivettem Kövérnére és Barthánéra is. Én erre, mint illet, semmit sem felelem, de szerződni én kedves komám ezen évben semmi esetre sem fognék, ha csak meg nem adnák azt, mit kértünk és nem szerződtenének mind a hármunkat; én ezen évre így kötöttem fel a kolompot és így fogom azt végig húzni; jövő évre, hogy mi történik az más kérdés. De most én mondom azt, mit nekem kedves komám irt, t. i. hogy ne tartoztassa ám k. komámat, ha talán szerződésre felszólítják, mert én semmi követeléssel nem vagyok e tekintetben Kedves Komám iránt és valóban nagyon örvendenék, ha már ismét helyén látnám, mert hej kedves komám van ám ellensége de sok!!!

A másik ujság engem illet, s röviden ebből áll: Egy bogár furta magát fejembe a mult Veszprémbe lételem alkalmával, mely ezt a kérdést döngé és döngi fejembe, hogy megmaradjak-e a színészi pályámon, vagy arról lemondjak végképen és örökre.

Igen kedves komám én minden esetre le akarnék mondani a színészetről, legkevesébbé sem föltételezve ezen szándékomat azon körülménytől, hogy szerződtenek a nemzeti színházhoz vagy nem! Okom e tervemben leginkább az, hogy azon esetben, ha most szerződtenének is és így a rajtunk esett sérelem némileg helyre hozva volna is; igen, de ki áll jól, hogy ezen eset nem fog ismételtetni majd akkor, midőn én nem tudnék magamon segíteni, mert tudnia kell kedves komám, hogy most egy kis állomást kaphatnék körülbelül 1000 frt. évi fizetéssel; nem jobb volna-e hát most önként ugornunk, mint várnunk míg erővel ugratnak. Nincs senkim, kitől tanácsot kérnék, csupán ön, ne tagadja azt meg tőlem, ki vagyok önnek

Pest, Szept. 10. 1859.

őszinte barátja
Szigeti.

Levelét utasítsa Veszprémbe.

Közli: DR. PERÉNYI JÓZSEF.

CSOKONAI V. MIHÁLY EGY ELFELEDETT VERSE.

Ismeretes, hogy Cs. V. M. »debreczeni köréhez« tartozott Nagy Sámuel, a debreczeni kollégium könyvtárnoka is, a ki természettudományi irodalmunkban Sander Henrik Phis. Theol.-jának fordításával tette nevét ismeretessé (»Istennek jósága és Böltsessége a Természetben«). A fordítás első kiadása 1794-ben, a második 1798-ban s mindkettő Pozsonyban jelent meg.

Ennek a könyvnek első kiadásában a XXI—XXIV. lapon, a másodikban pedig a XIX—XX. lapon található egy Cs. Vitéz M. aláírású alkalmi vers, melyet a rendelkezésemre álló Cs.-kiadásokban, sem a Toldy-félében (Nemzeti könyvt. Csokonai Mihály minden munkái jegyzéssel világosítva s életrajzzal bévezetve kiadta D. Schedel Ferencz Pest. 1844), sem a Horváth Cyrill-féle ú. n. »teljes« kiadásban (Csokonai

Vitéz Mihály összes művei. Két kötetben. Budapest.) nem találók. A verselés alakja és a költemény tartalma is kétségkívül bizonyossá teszi, hogy a verset Cs. V. M. írta, így mindenesetre érdemes arra, hogy a feledés homályából kiemeltessék. A cím nélküli vers így hangzik:

Múlik mord Egünk homálya,
A' ködök már oszlanak,
Mellyek olly sűrűn reája
'S vastagon borúltanak.

Túl Budán más Láthatarra¹
A' setéség el-mene,
Rátekintvén ez Hazára
A' Magyar Jó Istene.

Fénylenek setét Egünkön
Eggy néhány olly Tsillagok,
Mellyek árva Nemzetünkön
Fényesíthetnek magok.

Hajdan első renddel ége²
Az homály közt PÉTZELI:
Ő el-alva, Néki vége;
Még-is a Nép tiszteli.

Mert tudós pennája feste,
Néki olyan érdemet,
Mellyet a' Százak le-este
'S múltta porba nem temet.

Ő ki-haltt 's porára hulltak
Sok Magyar' keservei:
Óh — de sirba nem borúlttak
Véle *Young* és *Hervey*.

Drága kintse Nemzetemnek,
'S jobb idők zsengeje-is,
Óh! hol ilyenek teremnek
Gazdag a' szegényje is! — —

Jer, BARÁTOM! PÉTZELIDDEI,³
Gazdagítani Népedet,
Ülj üres helyére; hidd-el,
Néped áldánd TÉGEDET.

Jer BARÁTOM! harmadiknak
Hozd elő Bölts SANDERED!
Hidj nekem, Magyarjainknak
Véle kedvét meg-nyered.

Herveyt, *Youngot* betsülni
Meg-tanulta Nemzetem:
SANDER ő velek fog ülni,
Ezt előre hirdetem.

Ő az Olvasóra édes
Mézeit tsepegteti,
Még magát-is a negédes⁴
Észt magához kötheti. —

Óh! Hazám, Hazám, szeressed
Kik szeretnek Tégedet,
Nagy Nevek' gyémántra messed;
Ők derítik fényedet!

Én ugyan betsülöm őket,
És örökre tisztelem:
Míg az Ég víg 's ép időket
Éltet e' földön velem. —

Cs. *Vitéz M.*

Közli: DR. BATA ISTVÁN.

P. THEWREWK JÓZSEF LEVELEI.

— Adatok Kazinczy hatásának s az erdélyi irodalmi életnek megismeréséhez. —

(Első közlemény.)

Alább közöljük P. Thewrewk Józsefnek összesen 19 levelét az 1816—20. évekből A levelek önmagukban aesthetikai vagy irodalomtörténeti beccsel nem igen hivatkozhatnak, s stíljük mesterkéltsege, kere-

¹ Láthatár. *Horizon*. Pétzeli.

² Első rendű, első fényű, első nagyságú Tsillag Stella primae magnitudinis. ASTRONOM.

³ Az én barátom Pétzelinek barátja volt.

⁴ Superbe delicatum.

sett szóvirágos előadása sokhelyt bántó is. A közlésre mégis érdemesek három szempontból.

Megérdemlik a közlést, mert P. Thewrewk Józseftől valók (ő maga e leveleiben még Töröknek írta nevét). Th. költői hajlamú s a tudomány nagyon sok ágában járatos férfiú volt (sz. 1793., mh. 1870.). Szinnyei (Magy. írók XIV. k. 113—18. l.) 64 tőle származó mű vagy kötet címét sorolja fel. Művei műfajra s tartalomra nézve igen nagy tarkaságot mutatnak: írt epigrammákat (ő homlokversnek nevezi) és drámákat, paedagogiai, nyelvészeti műveket, tört. monographiákat s igen nagy számban alkalmi ódákat. A műfaj és tartalom tarkaságának megfelelően a művek értéke is változó. *Homlokverseit* Bajza *Az epigramma teoriájában* alaposan leszólja s méltán, de némely nyelvészeti czikke (a Thewrewk-kódex felfedezése) s biographiája (Kerekes Ábel, Gróf Vay Ábrahám életírása, melyből az akadémia megalapításának jelenetét ismerjük) elég becses művek. *Polyhistor* volt, s művei a polyhistorok műveinek sorsában osztoznak. A maguk idejében kiválóok lehetnek, később azonban adathalmazzá zsugorodnak össze. De nevét a magyar epigramma s a magyar történettudomány története emlegetni fogja. Ott mint a Kazinczy és Szentmiklóssy nyomában járó buzgó költőt, emitt mint a különböző adatok szorgalmas gyűjtőjét s ismertetőjét.

Th. nemcsak a maga sokoldalú tudásával, költői lelkületével s szapora szorgalmával csüngött az irodalom, költészet és tudomány művelésén, hanem másokat is iparkodott hasonló tevékenységre buzdítani. Őt saját bevallása szerint a nagy hazafinak, Kazinczynak, személye és fénye vonzotta ellenállhatatlanul. Kazinczyval személy szerint Sipos Pál, egykor szászvárosi, majd sárospataki professzor, ez időben tordosi ref. pap ismertette meg. Valahányszor Kazinczyról ejt ki szót, az a csodáló tiszteletnek fellengő szava. Tisztelettel s rajongással néz Széphalomra, költői álmodozásában is megjelenik neki a mester. Őt követni, legalább a szépnek művelésében, az ízlés, a finomság terjesztésében példája szerint buzgólkodni nemcsak leghőbb vágya, de szent kötelessége. Erdélyben a Kazinczy-cultusnak legfőbb ápolói voltak a már említett Sipos Pál, költő, matematikus és akkor hírneves philosophus, kinek e nemű műveiről Kazinczy elragadtatással tesz említést, és Döbrentei Gábor. Különösen Döbrentei személye és tevékenysége hatott az ifjú írókra. S érdekes megfigyelnünk, mint varázsolja el ez ifjakat mind a Kazinczy személye, költészete egyrészt a rajongó személyes tiszteletre, másrészt a szépnek, az eszményiségnek Kazinczyt annyira jellemző, fellengő cultusára. Th. levelei e viszony megfigyelésére érdekes tárgyul kínálkoznak. Ezért is megérdemlik a közlést.

De érdekesekek azért is, mert látható e levelekből az irodalmi szellemnek, a költészet és tudomány iránti érdeklődésnek terjedése és terjesztése is Erdély nemesebb lelkű ifjai között. Íme, Th. fáradhatatlan szaporsággal írja homlokverseit, meséit, gyűjti a Sipos és Kerekes hátrahagyott iratait; de erre buzdítja, unszolja egészen a korholásig ismerőseit, barátait. Írókat, vagy a kikben írói tehetséget vél, irodalmi összeköttetésbe hoz, hogy a szépnek, a műveltségnek virágai annál többet s annál színesebbet terem-

jenek. Így unszolja állandóan írásra Lészay Dánielt s hozza irodalmi kapcsolatba Sz. Szigethy Mózessel, a meseíróval. Éberséggel jelez barátjának minden fontosabb irodalmi eseményt, a figyelmet megkapó cikkeket, unszolja eszmecserére poetikai, nyelvtani s más kérdések felett. Egyforma szorgalommal adja hírül a falusi udvarházban látott műtermékeket s a P. Vajna Elek buzdító beszédét. Roppant szorgalommal olvas, magyaráz, ír és agitál a magyar irodalom érdekében.

Ha a közölt levelek tartalmát az általános fejlődés menetébe állítjuk, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Kazinczy példája, Döbrentei és Sipos buzdításai nyomán Erdély s kivált Hunyadvármegye ifjúságában nagyon élénk irodalmi szellem lobogott. S ez a lelkesedés igen kedvező talaj volt arra, hogy abból költészetünk és irodalmunk a teljes virágzáshoz életető erőt nyerjen.

A levelek eredeti kéziratban a Lészay-család birtokában vannak Szászvároson. Címe némelyiknek hiányzik; úgy látszik, a boritéklap a levelek kötetbe foglalásakor kallódott el. Így is világosan megállapítható, hogy valamennyit Lészay Dánielhez írta, ki aztán őket megőrizve összekötötte.

Lészay Dániel (1798—1872) hírneves orvos volt s szülővárosának Szászvárosnak 1848—49-ben országgy. képviselője. Az Erd. Múz. Egyll. megalapításában gróf Mikó Imre munkatársa s az érem- és régiségtár gyarapítására az első és egyik legnagyobb alapító.

1.

Déváról Julius 9én 1816

Kedves Barátom,

Válaszod vettem. Szent volt érzésem, mig olvastam, s olly barátságos, mint annak minden vonása. Rövidséged kedvellem. Kiejtéseid hasonlók nyári kézikönyved (Sallusztius) kifejezéseishez. Jó: csak a homályt kerüld!

Megelégedéssel fogadtad kívánságom, örülök. De még inkább, hogy úgy érzesz, mint én.

A barátság az élet poézissa. Őszveszagatni a szerető szív húrjait, balgatagság. Ugyan mire alkalmasabb az ember, mint zimpatizálni?

A Véghetetlen a világot szeretetből teremtette. A szeretet legyen tehát abba királyné. Ezt kívánja* az okosság, ezt ama Szent-Könyv.

Te híven bókolsz ez igazságnak. Erre mutat személyes megjelened, ezt bizonyítja távolléted. Oh! mi módon visszánozzam jószágod? A legszentebbül érzek irántad. Feltornyoznak érzéseim érted az égig.

Kérlek, légy ezután is, a ki voltál eddig. Úgy kedves lesz előttem a jövődök nyílása: előre boldogítván az az áldott remény, hogy az én eddigi hű Barátom engem ezután is híven szeretend.

A fiatal pálya kellemes, mint a vigyorgó nap keletkor. De olly hamar elmúlik, mint Sophied epedése egy más valaki után, rajtad kívül. Azért ragyogó korod pirosuló rózsáit a bú által fonnyasztani, ne engedd. Szakaszd le minden virágát. S áldozd fel, hol a Múzsáknak, hol szeretett

Sophiednek. Minden lehet az embernek szabadsága, csak az okosság kisérje dolgait.

Itt következnek a hozzám írt verseid recenziója, melyet rég elkészítettem; de barátságos engedelmed (így!) nélkül elküldeni nem merészelek.

Bevégzem mostani levelem egy igazságos tselekedetem kinyilatkoztatásával. »Me tabula sacer votiva indicat uvida suspendisse potena vestimenta manibus Deo.« Ezt sokképen magyarázhatod, de csak egy az értelme, melyet nemhogy kitalálhatnál, de még csak nem is gyaníthatsz. Egy személyes egybetalálkozás, megvilágosítja a homályt. Élj boldogul, láthasd beteljesedését arany álmaidnak, Csókollak — Kedves Barátom.

Ponory.

2.

Déva Julius 23án 1816.

Kedves Barátom,

Hartzok vidékén csupán baráti szeretetre nyilongó szívem érzéseit irántad imigy kiönteni:

Vedd hamar írt levelem; szeretettel Lészay! Választ
Nem kívánok, mert látni akarna szemem.
A magyaros szív szívbe szeret kiömölni. Előttem
Nincs kedvesb, mint a melly kebeledbe mozog.
Úgy vagyok én már két hete, mint mikor elkirepülvén
Drága szerelmese, a Gerlicze buba merül.

Azomba nincs a villám, mikor a csendes liget kebelébe boldog szendergések közt édegelt hirtelen érvén megfullasztva áll még az orvosi kéz fel nem ébreszti: úgy fojtótik meg bennem minden érzékenység annak hallatára, hogy Te töredékeny hajóra úlvén a habos Moroson átevezni sietsz, s így szólék: Egek! beh hijába szakasztátok el a vizektől a földet! Beh hasztalan szorítátok a folyók sebes árjait partitok közé!! midőn a merész halandók átrepülnek a mélységeken! De hallván, hogy szerencsésen megérkeztél gyámol Keresztesedhez, újlag így kiálték fel: »Egek a tengervizeknél bővebb a ti kegyelmetek!! S lelkem ismét csendes vala, mint egy temető bolt. Verseim illy fohászzkodó küzködések között félbenmaradtak, de nem maradt félbe a te irántad való szivességem: melly még az Örökkévalóságban is tartani fog.

A recenzióm megjárta Szászvárost, de nem kapott ott, ime most megtalálni siet.

Egészségem, Istenem áldassék értte, jó van; neked is hasonlót óhajt mejjem dagadó patakja.

A magyarok eredete Veresnél van Kéménden, azért vele nem szolgálhatok; de másszor bizonyosan igen.

Az új Dévai lakós új csemegékkal tápláltatván felejteni kezdi Szászvárost. Újabb meg újabb recenziójim fognak baráti ítélő széked előtt megjelenni. Legelőbb a mlgs Kilényi Székely Mihály Úr Beszéde Hivatala felvételekor Cancellistáihoz. E munkát, vélem, nem ismered

A dévai Múzsák társasága nekem ízetlen. Nincs fűzfasípom. Várom az órát, mellyben baráti személyed ölelhessem. Élj vígan s repkedjenek fiatal álmaid mindig mennyei rózsákon. Szeresd, a ki téged szeret

(Igen hirtelen íráom)

Ponori Török József

(Utánírás) E folyó hónap 12én dátált válaszod vettem.

3.

Lészay Danielnek Ponori Török József
1816. Nov. 24^{én}.

Bennem semmit sem nézz nagyító üveggel, mégis látod azt, a mit Istenimtől nyerék: melly kevés, melly csekély. Ime ma egy új születménykém, mellyet szent buzgalommal neked szentelék, tégyed be irigylést érdemlő autographiai Gyűjteményedbe hátul szeny lapnak. . . .

Berzsenyi Daniel VERSEI, kiadta egy kalaúz értekezéssel megtoldva barátja Helmezi Mihály. 1816. Pesten Trattner János Tamásnál.

1 §¹ A képe Berzsenyinek nagyon jól van találva; csak vigyázzon a néző, nehogy közletről nézze, mert ez messzebből látszik szépnek — te capiet magis, si longius abstes.

A vignett nagyon sziv emelő, nagyon felséges; ehhez közelebb járulhatunk szemekkel.

2 § A kalaúz értekezésről máskor.

3 § Ajánlás Kazinczy Ferenczhez, 1808. Ez egy felséges óda az Alczeus mértéke szerént. Nagy a Ditséret, mellyel K. megtiszteltetik; de megis érdemli. E kitétel

»E két remek Disz kéri méltán
A Ganimed poharát az égben«

furtsának tetszik előttem, úgy látszik — quandoque bonus dormitat Homerus — de mégis tsudálkozom, s helyesen, mert a sok nagy mondás után hogy képes így eltévedve bizonytalanul metaphorázni.

4 §. Első könyv. Küprishez, ebbe mintegy summásan megmondja, hogy mit akar elda(N)olni, így szólván: »a mellyekre engem a szerelem s epedés tanított,« s a mit jutalmul kíván, azt is kifejezi: »Lolli szelid keze nyújtja bérem.« Alczeus mértékére van készítve.

5 §. A melancholia, aligha nem irta Mathisson után, rimekben szereztetett. »A vidámság csak a valóságnak s szűk jelenvalónak szedheti rozsait« Ez több, mint tsak emberi miv.!

6 § A szerelemhez, kezdí, a mit ígért. (4 § lásd) és igen szépen ömledez; mint a havasok belsőjékből kifolyó csermelye, midőn a virágos réteken csatináz. Boldog szenderedéseit segíti a rimek esése, a Psyche gyöngyképzete, s tán ez az elmerülés hozta előtte feledségbe hogy a Magyar szájba a *d* nem egyhangu a *t*-vel, mint a Németnél. »Oh szerelem! malasztaid' Mennyből eredt balzamaid.«

¹ Az eredetiben a számok mintegy czímként a sorok közt állanak.

7 §. A jámborság és középszer, itt Horátz lelkétől feltűzeltetve énekel a Zafó mértéke szerint.

8 § Gróf Török Sophiehez, a Saphó mértékére. Ha tsak ennyit és nem többet, mégis eleget írt volna. Reá Melpomene születésekor mosolyogva nézett.

9 § Melissához, az Alceus mértékére. Horátzból részszerént.

10 § A közelítő Tél, egész philosophusi lélekkel tüzel; s mi szép látni a poétában valódi böltset! Mint Horátz, az élet múlóságát panaszolja, melly hamar fogy, s elvirít, mint a bimbóvirág. Asclepiades 3 ik mértéke szerént.

11 § Horátz, épen őt követve böltselkedik. Ascl. 3 ik mér. Lásd Carm. 1. I. Od. 9, 11.

12 § Osztályrészem, ez egy szép Allegorián kezdődik. A végén megelegedten Horátzként ártatlanságában bizakodik. »Pone me pigris, ubi nulla est, pone sub curru etc. Sapho mértéke szerént.

13 § Egy hívtelenhez, úgy látszik többek után is esdekel, nem tsak Lolli után. Hem! jobb is tsoport, mint tsak némely. A Glico mértéke szerént.

14 § Az én Múzám, az Ascl. 1. m. szerént. Itten megtiszteli újra Kazinczyt és Kist először. Önmagát Philomélának elnevezi.

15 §. Chloe, most ditséri az Ascl. 3 ik m. szerént, a ki eddig hívtelen búkált, mert nyilazza szívét szeme tüzes nyila.

16 § A tavasz. A Sapho m. szerént, itten Emmi a kedvese »figyelmez, s lásd mint rontják prozódiankat lyricusink. — Mint mi mulandó — ött hosszú Adonicus, Egek! beh imprudens licentia!

17 §. Egy szilaj Leánykához, rimekben. E két strophával meghosszítva jelent meg a 2 ik kiadásban.

18 §. Az örömhöz, rimekben. A 3 ik strophában Akarom és károm gyönyörű rimek, egyik verbum, másik nomen, és az utolsó meg van az elsőben. Követésre méltó!

19 §. A Múzához, a Saphó m. szerént. Az első strophában Virág, a többiekben Horátz van követve. Kár hogy kis Isteneket is, mint itt Horák s felyebb Napaeák. Itt Kazinczyt 3 ször tiszteli.

20 §. Linon, az első kiadásban Ninon. A Glico m. szerént.

21 § A szerelemhez, soha illy szépet nem olvastam, vagy ha igen is, keveset. Rimekben. »Mi felséges! Te a szegénységnek mohos kalibáját, Márvány palotává tudod varázsolni.«

22 §. Barátomhoz, Zafó mé. sz. Nem tom, mit mondjak Berzsenyiről, mikor a mellyik ódáját olvasom, az tetszik szebbnek. Ennyi gyönyörűségtől meglepetni beh édes! ez egészen remek!

23 §. Magányosság, eléb Magánosság, és ez jobb volt. Ez egy boldog Eliziumi világ lefestése. A Sapho m. szer.

24 §. Az Esthajnalhoz, édes titkait tsak a holdvilága s az esti szürkület fedheti bé s ím etalálva a czél szép rimekben.

25 §. A szonethez, masok (így!) szonetto és ez az olasz név. A Glico mértéke szerént. Rózsa-ban az első [szótag hosszú,] pedig a deákban rövid mindörökké p. o. Quis multa gracilis te puer in rosa. Hor. Od. 5 l. I.

Itt újra megtiszteltetik Gr. Török Sophie Angyal név alatt. — »Széphalom s Angyala.« Két dactillus, de hogyan, mert az s positiot tévén, Széphalom az s után tétel által Dactillus helyett Creticussá lesz.

26 § Amathus, ez a Venus lakhelye. Kedvesen elragadtatva vágyik a költő oda. Alczeus m. szerént.

27 § Búcsúzás, ki nem fakad könnyükre, ki nem indul meg? Ha tsak nem kőszívű, ha tud érezni, itt, itt, hol a búcsú végszavait hallja. Sapho mértéke szerént.

28 § A csermelyhez, rímekben. Annyi könnyüit rejti ezen ódában a költő, mennyit nem gondolnánk egy első tekintettel, Tán azt siratja, kitől imént elvállta.

29 § Egy leánykához, mind folytatja szomorúságát. Kitől elvált, nem felejtheti. Mintha Himfyt látnám Liza után epedve, vagy Petrarcat Laura után sóhajtva, képzetemben. Anakreon mértékére. Kinek hivatalos nevében meg van a mérték p. o. Anākrēōn pōētā. Az első régióba megbénult . . .

Második könyv

30 § Virág Benedekhez, a Glico mértékére Horátz után C. L. 3 od. 25. Megadja Virágnak, hogy ő Horátz, pedig —

31. A Tudományok, allegoria Plato után. Úgy látszik jobb volt volna ehhez nem fognia. Jambusokban.

32 § Görög Demeterhez, Sapho m. sz. Arany betűkre méltó ez óda. »de az égben én már *Ábeli Varók*, itten valami Historiai történetet rejte el. Járj utána.

33 §. Orczy árnyékához, Asclep. 1. m. sz. lásd képét Kazinczyban. »A tűzből az Olimp lángküszöbére hág.« Virgiliusból.

34 §. A magyarokhoz, Al. mér. szer. Nézd a kevély tölgy — egészen Róma ledől s rabigába görbed. Egész moral; nints szó a ditséretre. És ez egyedül megérdemli, hogy Berzsenyit olvassuk.

35 §. A megelégedés, a Glico mér. sz., természet nyelvén énekelt és írt óda.

36 § Nagy Pálhoz, S. mér. sz. Vitéznek és bátornak nevezi.

37 §. Az újmai ütközet, Al. m. szer. Ki nem látja a futó táborn, a rémült sokaságot, Napoleont ditsően vívni, a hazát végveszélyben tébolyogni.

38 §. Horatziushoz, As. 3 m. szer. Hor. C. l. 3. od. 16.

39 §. Az élet dele, rímekben. Tibulli lelke szikra itt veti fényjét! a Grátziák mosolyognak örömkben. B. lantol utánok, s mi báméskodunk a Simphonión.

41 §. Kishez, rímekben. 2 or tiszteli meg, és itt is olly méltó módon, hogy Kis senki által jobban meg nem tiszteltethetik.

42 §. Bútszás Kemenes Aljától, rímekben látom a magyar Metastasiót. Mennyeiek ti külditek hozzánk a szépet, nemest, felségest s mi elbámulva . . . a Gratzsiák karjaira.

43 § Keszthely, Ascl. l. m. sz. ditséri Keszthelyt.

[A többi hiányzik.]

Közli: DR. KRISTÓF GYÖRGY.